

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
РЕСПУБЛІКАНСЬКИЙ МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДІВ МИСТЕЦТВ І КУЛЬТУРИ

ІНСТРУМЕНТОЗНАВСТВО

Програма
для музичних училищ із спеціальності № 5.02040401
"Народні інструменти"

Київ - 1995

Укладач
- Л. П. Кононенко, викладач Київського
музичного училища ім. Р. М. Глієра

Рецензенти:
- Н. В. Проценко, викладач Київської
консерваторії ім. П. І. Чайковського
- Л. М. Лознева, викладач Чернігівського
музичного училища ім. Л. М. Ревуцького

Відповідальний за випуск
- С. П. Шинкаренко

Редактор
- О. Г. Підсуха

Всього - 54 години
Практичних - 32 години
Самостійна робота - 22 години

I. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Завдання предмета

Виховання інтересу та поваги до духовних цінностей народу потребує поглиблення фахового виховання студентів музичних училищ. Вивчаючи народні інструменти, студенти знайомляться з одним із найяскравіших та самобутніх явищ в культурі.

Вивчаючи більш вузькі, специфічні завдання, курс інструментознавства розширює фахові знання студентів, розвиває їхній музичний слух та розширює світогляд.

Студенти отримують необхідні знання про ансамблі та оркестри народних інструментів; оркестр баянів та акордеонів, загальне уявлення про сучасний симфонічний оркестр та його інструменти.

Молоді музиканти знайомляться з технічними та художніми можливостями окремих інструментів, груп та оркестру народних інструментів.

Вивчення студентами кращих зразків оркестровки творів українських, зарубіжних класиків та сучасних композиторів має велике значення для формування музиканта.

Курс інструментознавства ставить такі завдання:

- докладно ознайомити студентів із кожним музичним інструментом, що входить до складу українського народного оркестру, оркестру народних інструментів та симфонічного оркестру;
- ознайомити студентів із партитурами та способами їх запису для різних складів ансамблів та оркестрів народних інструментів;
- навчити студентів чути звучання оркестру народних інструментів та симфонічного оркестру, співвідносити звучання оркестрів та окремих оркестрових груп;
- дати студентам уявлення про стрій, діапазон, тембр, технічні та художньо-виразальні можливості народних інструментів щодо їх використання в оркестрі та ансамблі;
- навчити інструментувати, тобто закріплювати за допомогою практичних робіт знання інструментів, вміння поєднувати їх, а також знати та застосовувати основні засоби та правила інструментування або перекладання музично-оркестрової фактури.

Поставлене перед курсом завдання спрямоване на виховання професійно-обізнаного музичного працівника, керівника аматорського оркестру чи ансамблю народних інструментів.

Основною формою роботи є групові заняття з педагогом.

II. КОРОТКІ МЕТОДИЧНІ ВИКЛАДКИ.

На групових заняттях педагог викладає теоретичний матеріал про оркестр та різноманітні його склади, про кожний інструмент, який входить до його складу, про форми запису оркестрових голосів у партитурі.

Курс бажано супроводити показом фотоілюстрацій, наочних посібників для визначення видів інструментів, демонструванням музичних інструментів, прикладами, взятими із партитур оркестрів народних інструментів та посібників з курсу, а також прослуховуванням звукозапису або оркестрових репетицій одночасно із візуальним аналізом уривків партитур, що звучать.

По закінченні курсу проводиться контрольний урок, на якому студенти повинні відповісти на 2 питання та зробити практичну роботу, що складається з транспонування дерев'яних та мідних духових інструментів симфонічного оркестру.

III. ПРИБЛИЗНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

N	Назва теми	Кількість годин
I. Оркестр народних інструментів		
1	Коротке повідомлення про оркестр народних інструментів. Партитура оркестру.	2
2	Група кобз, домр 4-х, 3-х стр.	4
3	Група балалайок	2
4	Група баянів (акордеонів)	2
5	Бандура, цимбали	2
6	Гуслі, гітара	1
7	Духові народні інструменти: сопілка, флюяра, сурма, трембіта, данцівка та інші. Ударні інструменти	2

По закінченні вивчення розділів "Оркестр народних інструментів" та "Симфонічний оркестр" доцільно провести практичні роботи, в яких студенти повинні: записати акколаду, розмістити групи в партитурі та інструменти в групах, визначити стрій дерев'яних та мідних духових інструментів симфонічного оркестру та вміти транспонувати 8-12 тактів (уривок з симфонічної партитури).

8	Професіональні та самодіяльні оркестри українських народних інструментів, хори, капели	1
II. Оркестр баянів та акордеонів		
9	Коротке повідомлення про оркестр: виникнення та розвиток. Партитура. Група баянів.	1
10	Група акордеонів. Епізодичні інструменти в оркестрі баянів та акордеонів	1
III. Фольклорні ансамблі та троїсті музики		
11	Практична робота	2
IV. Інструменти симфонічного оркестру		
12	Коротке повідомлення про симфонічний оркестр, склади оркестрів. Партитура.	2
13	Група струнно-смичкових інструментів.	1
14	Група дерев'яних духових інструментів	3
15	Група мідних духових інструментів.	1
16	Група ударних інструментів. Арфа.	2
17	Практична робота	8
18	Контрольний урок	2
Всього: 38 годин		

IV. ЗМІСТ ПРЕДМЕТА.

РОЗДІЛ I

Тема 1.

Короткі повідомлення про оркестр народних інструментів. Партитура оркестру.

ІНСТРУМЕНТОЗНАВСТВО - як обов'язковий предмет, що передуює інструментуванню.

В.В.Андреев та М.Фокін - реформатори народних інструментів та основоположники репертуару для оркестру народних інструментів.

Загальне ознайомлення із партитурою оркестру. Визначення партитури. Партитура оркестру народних інструментів; порядок розміщення оркестрових груп в партитурі та окремих інструментів у середині групи, хорових та сольних партій, епізодичних інструментів.

Місце дерев'яних духових інструментів у партитурі.

Перша сторінка партитури.

Правила запису інструментів оркестру.

Тема 2.

Група кобз, домр 4-х, 3-х стр.

Група кобз. Діапазон, склад та загальна характеристика: індивідуальна характеристика кобзи-прими, кобзи-альта, кобзи-тенора. Зовнішній вигляд, будова, стрій, запис, оркестрові діапазони, засоби та прийоми звуковидобування, штрихи, регістри та їх співвідношення, динамічні можливості.

- Група домр. 4-х струнні домри. Склад та загальна характеристика: індивідуальна характеристика домри пікколо, прими, альт, тенора та контрабаса. Зовнішній вигляд, будова, стрій, загальний та оркестровий діапазони, засоби та прийоми звуковидобування, штрихи та їх позначення, регістри та їх співвідношення, динамічні можливості.

Група 3-х струнних домр. Склад та загальна характеристика: індивідуальна характеристика домри-пікколо, малої, альт, баса. Стрій, діапазон, регістри, тембр, динамічні можливості.

Тема 3. Група балалайок

Група балалайок. Склад, загальна характеристика групи; індивідуальна характеристика балалайки-прими, секунди, альт, баса, контрабаса. Зовнішній вигляд, стрій, загальний та оркестровий діапазони. Засоби та прийоми звуковидобування, штрихи та їх позначення, співвідношення регістрів, технічні та динамічні можливості.

Тема 4. Група баянів (акордеонів)

Група баянів (акордеонів). Загальна характеристика групи, склад, роль та її функції в оркестрі; діапазон, співвідношення звукових регістрів, характеристика тембрів. Запис готових акордів для лівої клавіатури.

Тема 5. Бандура, цимбали

Бандура. Історична довідка, зовнішній вигляд, будова, діапазон, прийоми гри та штрихові позначення, регістри, динамічні, технічні та художньо-виражальні можливості, роль та функції в оркестрі, запис.

- Цимбали. Різновиди цимбалів, зовнішній вигляд, будова, діапазон, регістри та їх співвідношення; засоби звуковидобування та прийоми гри, штрихові позначення, роль та функції в оркестрі, динамічні та художньо-виражальні можливості.

Тема 6. Гуслі, гітара

Гуслі. Діапазон, склад та загальна характеристика. Гуслі звончаті, шпикові, клавішні. Зовнішній вигляд, будова, стрій; діапазон, прийоми гри та штрихові ознаки, запис. Роль та функції гуслів в оркестрі.

Гітара. Діапазон та загальна характеристика; різновиди, зовнішній вигляд, будова, стрій, прийоми гри, штрихові позначення, запис. Використання в оркестрі.

Тема 7.

Духові народні інструменти: сопілка, флюяра, сурма, трембіта, денцівка та інші. Ударні інструменти

Духові народні інструменти: сопілка, денцівка, флюяра, сурма, трембіта, коза, козацька труба, свиріль. Різновиди, розподіл їх за принципом звуковидобування на губні, язикові та амбушурні. Зовнішній вигляд, будова, стрій, діапазон, технічні та художньо-кolorистичні можливості.

- Ударні інструменти. Розподіл їх на ударні інструменти з невизначеною висотою звуку (бубон, великий барабан, тарілки) та з певною висотою звуку (литаври, дзвіночки). Зовнішній вигляд, стрій, діапазон, прийоми гри та їх позначення, запис, призначення в оркестрі.

Епізодичні інструменти: бугай і бербениця, козобас, бухало, басола, гудок.

Тема 8.

Професіональні та самодіяльні оркестри українських народних інструментів, хори, капели.

Професіональні та самодіяльні колективи: ансамблі та оркестри народних інструментів, хори, капели. Історія виникнення, їх розвиток, склад, фрагменти партитур.

РОЗДІЛ II.

Тема 9.

Коротке повідомлення про оркестр: виникнення та розвиток. Партитура

Ознайомлення з оркестром баянів та акордеонів. Виникнення та розвиток оркестру. Партитура. М.І.Белобородов - основоположник оркестру гармонік. Загальна характеристика оркестру баянів та акордеонів, порядок розміщення груп та окремих інструментів у середині групи; місце ударних та епізодичних інструментів у партитурі, а також сольних партій.

Група баянів. Діапазон, склад, загальна характеристика. Запис інструментів, різноманітні вказівки та скорочення в партитурі. Індивідуальна характеристика інструментів: баян з готовою лівою клавіатурою, багатотембровий готово-виборний баян, оркестрові гармоніки (пікколо, сопрано, альт, тенор, бас, контрабас), темброві гармоніки, які імітують тембри дерев'яних та мідних духових інструментів симфонічного оркестру. Зовнішній вигляд, будова,

діапазон, прийоми гри, динамічні співвідношення верхніх та нижніх звукових регістрів.

Тема 10.

Група акордеонів. Епізодичні інструменти в оркестрі баянів та акордеонів.

Група акорлеонів. Епізодичні інструменти в групі баянів та акордеонів. Склад та загальна характеристика. Зовнішній вигляд, будова, діапазон, прийоми гри; поняття про регістри, їх ознака, динамічні можливості

- Епізодичні інструменти. Гуслі клавішні, арфа, ударні, електроорган; їх місце та роль в оркестрі.

Розділ III.

Тема 11. Фольклорні ансамблі та тріости музики

Фольклорні ансамблі та тріости музики. Правила запису партитур для різноманітних складів ансамблів. Склад ансамблів. Їх призначення; роль інструментів, які входять до складу ансамблів та тріостих музик.

Розділ IV.

Тема 12.

Коротке повідомлення про симфонічний оркестр; склади оркестрів. Партитура

Короткий загальний огляд сучасного симфонічного оркестру. Виникнення та головні періоди розвитку симфонічного оркестру. Сучасний оперно-симфонічний оркестр.

Оркестрові групи у великому симфонічному оркестрі та різновиди інструментів у групах.

Різноманітні кількісні склади груп та інструментальні партії в групах.

Розміщення симфонічного оркестру на концертній естраді. Форма запису сучасних симфонічних партитур. Порядок розташування оркестрових груп та окремих інструментів у партитурі. Ключі, які вживаються в симфонічних партитурах.

Тема 13. Група струнно-смичкових інструментів.

Група струнно-смичкових інструментів. Загальна характеристика. Її склад та діапазон. Прийоми звуковидобування. Індивідуальна характеристика скрипки, альту, віолончелі, контрабаса. Зовнішній вигляд, будова, стрій, штрихи, їх призначення.

Ознаки, пов'язані із зміною тембру.

Тема 14. Група дерев'яних духових інструментів.

Група дерев'яних духових інструментів. Загальна характеристика. Індивідуальна характеристика: велика флейта, флейта-пікколо, альтова флейта; гобой, англійський ріжок; кларнети (іпА, іпВ), бас-кларнет; фагот, контрфагот. Ознайомлення із будовою інструментів. Засоби звуковидобування. Звуковий діапазон та регістри інструментів. Технічні та виражальні можливості. Специфіка використання великої флейти, флейти-пікколо, гобоя, англійського ріжка в оркестрі народних інструментів.

Тема 15. Група мідних духових інструментів.

Група мідних духових інструментів. Загальна характеристика. Коротка історична довідка про натуральні валторни та труби: стрій, принцип запису та читання партій.

Індивідуальна характеристика хроматичної валторни строю іпF, хроматичної труби строю іпВ, тенорово-басового тромбону (з квартвентилем), труби.

Тема 16. Група ударних інструментів. Арфа.

Група ударних інструментів. Загальна характеристика групи. Литаври: будова, засоби звуковидобування, види литавр, їх окремі діапазони, загальний оркестровий діапазон. Технічні, динамічні, виражальні засоби.

Інші ударні інструменти: Трикутник, бубон, малий барабан, великий барабан, тарілки дзвіночки, ксилофон, кастаньети. Будова, засоби звуковидобування, тембр, роль в оркестрі, запис у партитурі. Специфіка використання ударних інструментів в оркестрі народних інструментів.

- Арфа. Коротка довідка про виникнення, удосконалення, будову.

Засоби звуковидобування, стрій, діапазон, регістри, тембр, технічні, динамічні, темброво-виражальні можливості. Запис зміни тональності. Запис у партитурі.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Іванов П. Оркестр українських народних інструментів. К., 1981.
2. Гуцал В. Інструментовка для оркестру українських народних інструментів. К., 1988.
3. Розанов В. Инструментоведение. М., 1974.
4. Шишаков Ю. Инструментовка. М., 1970
5. Чулаки М. Инструменты симфонического оркестра. М., 1982.
6. Пшеничний Д. Аранжування для народних інструментів. К., 1980.
7. Гуменюк А. Українські народні музичні інструменти. К., 1967.

8. Пшеничный Д. Инструментовка для оркестру народных инструментов. К., 1985.

9. Зиновьев В. Инструментовка для оркестра баянов. М., 1980.

Додаткова

1. Клебанов Д. Искусство инструментовки. К., 1972.

2. Васильев Ю., Широков А. Рассказы о русских народных инструментах. М., 1986.

3. Агафонников Н. Симфоническая партитура. Л., 1981.

4. Барсова И. Книга про оркестр. К., 1988.

5. Блок В. Оркестр русских народных инструментов. М., 1986.

6. Клебанов Д. Эстетичні основи інструментовки. К., 1972.